DISCLAIMER: The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલયોગ્ય

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલત મધ્યે

ફોજદારી અપીલીય હકૂમત

ફોજદારી અપીલ નં.૨૨૪/૨૦૧૯

(એસ.એલ.પી. (ક્રી) નં.૬૦૬૮/૨૦૧૭ માંથી ઉદભવેલ)

ગુજરાત રાજ્ય .....અપીલકર્તા

વિરુધ્ધ

અફરોઝ મોહમ્મદ હસનફકૃા .....સામાવાળા

ચુકાદો

આર. ભાનુમતી, ન્યાયમુર્તિ

પરવાનગી આપવામા આવી.

૨. આ અપીલ, ગુજરાત હાઈકોર્ટના ક્રિમિનલ રિવિઝન નં.૨૬૪/૨૦૧૭ ને મંજૂરી આપતા તા. ૦૩.૦૫.૨૦૧૭ ના રોજના આદેશમાંથી ઉદ્ભવેલ છે અને જે આધારે હાઈકોર્ટે દ્વારા ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, સુરત દ્વારા પસાર કરાયેલા ૧૫.૧૧.૨૦૧૪ ના આદેશને રદ કર્યો છે, જેના દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટે ક્રિમિનલ કેસ નં.૬૨૮૫૧/૨૦૧૪ માં પોલીસ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટના આધારે

આઈ.પી.સી. કલમ ૪૨૦,૪૬૫,૪૬૭,૪૬૮,૪૭૧,૪૭૭ક અને ૧૨૦–ખ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓનુ સંજ્ઞાન લીધુ હતું અને સામાવાળા–આરોપીઓને નોટીસ જારી કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૩. કેસનું સંક્ષિપ્ત તથ્યાત્મક માળખું એમ છે કે, આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંકના મેનેજર દ્વારા મેસર્સ આર.એ. ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ સામે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી કે તેઓએ કાવતરું ઘડ્યું હતું અને આ કાવતરાના ભાગરૂપે જણાવ્યું હતું કે તેમની કંપની વિદેશી બજારમાંથી રફ હીરા અને પોલિશ્ડ હીરાની આયાત કરી રહી છે અને તેને સુરત અને મુંબઈના સ્થાનિક બજારમાં વેચી રહી છે અને આમ કહીને, આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક, શ્યામ ચેમ્બર્સ, સબ–જેલ, સુરતની સામે ૧૩.૧૨.૨૦૧૩ ના રોજ ચાલુ ખાતું ખોલ્યું હતું. મેસર્સ આર.એ. ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ દ્વારા રજૂ કરાયેલા બિલ ઓફ એન્ટ્રીની ચકાસણી કર્યા બાદ, ૧૭ બિલ ઓફ એન્ટ્રી બનાવટી હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે મેસર્સ આર.એ. ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સે કસ્ટમ અધિકારીઓની ખોટી અને બનાવટી સહી અને સ્ટેમ્પ તૈયાર કરી હતી અને તે એન્ટ્રી બિલ બનાવટી છે તે સારી રીતે જાણવા છતાં છેતરપિંડીથી તે સાચું અને ખરું હોય તે રીતે રજૂ કર્યું હતું અને તેને આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક, શ્યામ ચેમ્બર્સ, સબ–જેલ સામે, સુરત ખાતે ૧૩.૧૨.૨૦૧૩ થી ૨૪.૦૨.૨૦૧૪ ની વચ્ચે રજૂ કર્યું હતું અને (૦૧) મેબક ટ્રેડિંગ એફ.ઝેડ.ઈ., દુબઈ (૦૨) નિપ્પોન કોર્પોરેશન લિમિટેડ હોંગકોંગ (૦૩) કોર્નેલ ટ્રેડિંગ (એચ.કે.) લિમિટેડ હોંગકોંગ (૦૪) અલ અલમાસ એફ.ઝેડ.ઈ. દુબઈ (૦૬) દૈમુર જેમ્સ જ્વેલરી (એલ.એલ.સી.) લિમિટેડ

હોંગકોંગ ને રૂ૧૦૪,૬૦,૯૯,૦૮૨/– ફોરવર્ડ કર્યા દ્વારા ભારત સરકાર સાથે છેતરપીંડી કરવાનો ગુનો કરેલ.

૪. ઉપરોક્ત ફરિયાદના આધારે મેસર્સ આર. એ. ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને તેના ડિરેક્ટરો શૈલેશ રમેશભાઈ પટેલ અને અનિકેત અશોક આંબેકર સામે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧,૪૭૭ક અને ૧૨૦ખ હેઠળ એફ.આઈ.આર. નં.૧૬/૨૦૧૪ નોંધવામાં આવી હતી. ફરિયાદીએ પોતાની ફરિયાદમાં જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદમાં ઉલ્લેખિત આરોપીએ ગુનાહિત કાવતરું ઘડ્યું હતું અને કુલ ૧૭ બોગસ અને બનાવટી બિલ ઓફ એન્ટ્રીઝ જમા કરાવી હતી અને આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક, સુરત સમક્ષ ઉપરોક્ત બનાવટી બિલ ઓફ એન્ટ્રીઝ રજૂ કરી હતી અને આમ ગેરકાયદેસર રીતે રૂ૧૦૪,૬૦,૯૯,૦૮૨/– હવાલા દ્વારા દુબઈ અને હોંગકોંગમાં વિવિધ કંપનીઓમાં ટ્રાન્સફર કર્યા હતાં અને ભારત સરકાર સાથે છેતરપિંડી કરી હતી. ઉપરોક્ત એફ. આઈ. આર. માં આ અપીલ હેઠળના સામાવાળા નું નામ ન હતું.

૫. તપાસ દરમિયાન, તા.૦૧/૦૮/૨૦૧૪ના રોજ એક પ્રફુલભાઈ મોહનભાઈ પટેલનું નિવેદન ફો.કા.સં. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યું હતું અને ફરિયાદ પક્ષ અનુસાર, પ્રફુલભાઈ પટેલનું ઉપરોક્ત નિવેદન સામાવાળા–આરોપી અફરોઝ મોહમ્મદ હસનફઝા અને અન્ય આરોપીઓ મદનલાલ માણિકચંદ જૈન અને અમિત @બિલાલ હારૂન ગિલાનીને સંડોવે છે. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એ છે કે, ઉપરોક્ત આરોપીઓએ અન્ય લોકો સાથે મળીને હવાલા દ્વારા મોટી માત્રામાં નાણાંની હેરાફેરી કરીને ભારત સરકારને છેતરવાનું ગુનાહિત કાવતરું ઘડ્યું હતું.

૬. અન્ય સાક્ષીઓનાં નિવેદનમાં, એસ. બાબૂલાલ આંગડિયાના ભાગીદાર બાબુભાઇ કાંજીભાઇ પટેલ અને બાબૂલાલ આંગડિયાના મેનેજર પ્રવીણભાઇ જેઠાભાઇ પટેલનું નિવેદન તા.૧૧.૦૮.૨૦૧૪ ના રોજ લેવામાં આવ્યું હતું. સુનીલ અગ્રવાલ અને રતન અગ્રવાલ નામની બે વ્યક્તિઓ સામે તા.૧૮.૦૮.૨૦૧૪ ના રોજ ફોજદારી કેસ નં.૪૭૭૧૫/૨૦૧૪ માં સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૭૩ હેઠળ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત ચાર્જશીટ માં સામાવાળા–આરોપીને 'શંકાસ્પદ' વ્યકતિ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળા–આરોપી અફરોઝ હસનફઝાને, તા.૨૦.૦૮.૨૦૧૪ ના રોજ ડી.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશન, સુરત ના પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા એફ.આઇ.આર. નં.૧૬/૨૦૧૪ ની તપાસ હેઠળ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. ક્રિમિનલ કેસ નં.૫૫૨૫૯/૨૦૧૪ માં મદનલાલ માણિકચંદ જૈન સામે ૩૦.૦૯.૨૦૧૪ ના રોજ સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ પ્રથમ સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. અપીલકર્તાના જણાવ્યા અનુસાર, ઉપરોક્ત પ્રથમ સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટમાં સામાવાળા–આરોપીને આરોપી તરીકે ઉમેરવામાં આવ્યો ન હતો કારણ કે સામાવાળા–આરોપીના કેસમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવા માટેનો વૈધાનિક સમયગાળો સમાપ્ત થયો ન હતો.

૭. આગળની તપાસ દરમિયાન, સાક્ષીઓ સી.એ. સુરેન્દ્ર ધરેવા, અમૃતભાઈ નરોત્તમદાસ પટેલ અને સામાવાળા –આરોપી જાફર મોહમ્મદ હસનફઝાના મોટા ભાઈનું નિવેદન સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષ અનુસાર, સામાવાળા–આરોપીના મોટા ભાઈ જાફર મોહમ્મદ હસનફઝાનું ઉપરોક્ત નિવેદન દર્શાવે છે કે, સામાવાળા એ સહ–આરોપી મદનલાલ જૈનની માલિકીની નેચરલ ટ્રેડિંગ

કંપનીમાંથી આર.ટી.જી.એસ. દ્વારા તેના ભાઈ જાફર મોહમ્મદ હસનફટ્ટાના ખાતામાં ૩.૩,૦૦,૦૦,૦૦૦/– ટ્રાંસફર કરવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. સામાવાળા–આરોપી નાઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિમિટેડનો એકમાત્ર માલિક છે. ઉપરોક્ત નાઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના મેનેજર સમીર જિકર ગોહિલનું નિવેદન તા.૧૮.૧૦.૨૦૧૪ ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષ અનુસાર, યુનિયન બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, નાનપુરા શાખામાં સામાવાળા–આરોપીના ખાતાનું તા.૩૧.૧૨.૨૦૧૩ થી ૨૫.૦૩.૨૦૧૪ સુધીનુ બેંક સ્ટેટમેન્ટ એ દર્શાવે છે કે, નેચરલ ટ્રેડિંગ કંપનીના ખાતામાંથી સામાવાળાની કંપની–નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનમાં કરોડો રૂપિયા ટ્રાન્સફર કરવામાં આવેલ છે. નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનનું આગળનું બેંક સ્ટેટમેન્ટ પણ મદનલાલ જૈનની માલિકીની ગંગેશ્વર મર્ચન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ પાસેથી તેમના ખાતાંમાં મોટી રકમની ક્રેડિટ દર્શાવે છે. વધુ તપાસના આધારે, એટલે કે સાક્ષીઓના નિવેદન, બેંક વ્યવહારો અને સામાવાળા અને મદનલાલ જૈન અને અન્ય આરોપીઓ વચ્ચેના કોલ ડીટેઇલ રેકોર્ડની નકલના આધારે, બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં સામાવાળાને આરોપી નંબર ૧ અને અમિત @બિલાલ હારૂન ગિલાનીને આરોપી નંબર ૨ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટના આધારે, આઈ.પી.સી. કલમ ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૭ક અને ૧૨૦ખ હેઠળ ગુનાઓનું સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સામાવાળા–અફરોઝ હસનફટ્ટા સહિત આરોપી સામે સમન્સ જારી કરવાનો આદેશ અપાયો હતો.

૮. ઉચ્ચ અદાલતે એફ.આઈ.આર. નં.૧૬/૨૦૧૪ માં સામાવાળા આરોપીને તા.૦૫.૦૩.૨૦૧૫ ના આદેશથી જામીન આપ્યા હતા. ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, સુરત દ્વારા પસાર કરાયેલા તા.૧૫.૧૧.૨૦૧૪ ના આદેશને પડકારવા, સામાવાળા–આરોપીએ ગુજરાત હાઈકોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં.૨૬૪ ઓફ૨૦૧૭ દાખલ કરી હતી. ઉચ્ચ અદાલતે તા.૨૪.૦૩.૨૦૧૭ ના આદેશ દ્વારા રિવિઝન એપ્લિકેશન દાખલ કરવામાં ૭૬૬ દિવસના વિલંબને માફ કર્યો હતો. તા.૦૩.૦૫.૨૦૧૭ના વાદગ્રસ્ત આદેશ દ્વારા, વિદ્વાન સીંગલ જજે ક્રિમિનલ રિવિઝનને મંજૂરી આપી અને ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, સુરતના આદેશને રદ કરતાં તારીખ ૧૫.૧૧.૨૦૧૪ની બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ નં.૬૨૮૫૧/૨૦૧૪ ના આધારે ગુનાઓનું સંજ્ઞાન લેતાં, સામાવાળા–આરોપીઓને આઈ.પી.સી. કલમ ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૭ક અને ૧૨૦ખ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાના નિર્દેશ આપ્યો હતો. ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે સામાવાળા –આરોપીના છેતરપિંડી, બનાવટ, કાવતરું વગેરેના કથિત ગુનાઓ સાથે કોઈ જોડાણ તરફ ધ્યાન દોરવા માટે કોઈ સીધી અથવા સાંયોગીક સામગ્રી ઉપલ્બધ નથી. ઉચ્ચ અદાલતે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે એવી કોઇ સામગ્રી ઉપલ્બધ નથી તે દર્શાવે કે, સામાવાળા છેતરપિંડીથી હવાલાના માધ્યમથી તેની અઘોષિત રોકડ આવક વિદેશ મોકલી રહ્યો હતો અથવા તે કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી છેતરપિંડીથી રોકડ મેળવી રહ્યો હતો અને તેને વિદેશી ચલણમાં હવાલા દ્વારા વિદેશી કંપનીઓને મોકલી રહ્યો હતો જેથી કોઈ કમિશન મેળવી શકાય. ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે, કોઈ પણ સામગ્રી દ્વારા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૨૦ખ ની મદદથી આરોપીની સંડોવણી પણ સાબિત થતી નથી.

મુદ્દાઓઃ–

૯. અપીલકર્તા–રાજ્ય તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રિતેશ કપૂરે રજૂઆત કરી હતી કે, વારંવાર એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે, સમન્સ જારી કરતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થવો જોઈએ કે "કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે" અને એવા પ્રકારનુ અનુમાન ન લગાવવું જોઈએ નહિ કે, બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ સાથે દાખલ કરેલી સામગ્રીના આધારે મેજિસ્ટ્રેટે ગુનાઓનુ સંજ્ઞાન લીધું હતું અને સામાવાળા અને અમિત @બિલાલ હારૂન ગિલાનીને સમન્સ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે, સમન્સ જારી કરવું એ એક વચગાળાનો આદેશ હોવાથી, ઉચ્ચ અદાલતે તેના રિવીઝનના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને સમન્સ જારી કરવાના આદેશને રદ કરવો ન જોઈએ. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન સીંગલ જજે પાયાના ધોરણે કાર્યવાહી કરવામાં ભૂલ કરી હતી, જાણે કે તે બનાવટી બિલ ઓફ એન્ટ્રીનો એક સરળ કેસ હોય તેમ, એવું ધ્યાનમાં રાખ્યું ન હતું કે, હાલનો કેસ કંપનીઓની જાળ સ્થાપિત કરીને "હવાલા" દ્વારા દુબઈ અને હોંગકોંગમાં વિદેશી કંપનીઓને વિદેશમાં વિદેશી નાંણાં મોકલવાનો એક જટિલ આર્થિક ગુનો છે. સંખ્યાબંધ નિર્ણયો પર આધાર રાખતાં, અપીલકર્તા–રાજ્યના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે, સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે, અદાલતે કેસના ગુણ–દોષની તપાસ કરવાની હોતી નથી અને સંભવિત બચાવની તપાસ કરવાની નથી હોતી.

૧૦. વિરોધમાં, સામાવાળા તરફે વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મુકુલ રોહતગીએ રજૂઆત કરી હતી કે, આરોપીને સમન્સ કરવાં એ ખૂબ જ ગંભીર પગલું છે અને રેકોર્ડ પરની સામગ્રીની કડક તપાસ થવી જોઈએ અને સમન્સનો આદેશ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ધ્યાનપૂર્વક થવો જોઈએ.

વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફરિયાદ પક્ષે પ્રફુલ્લ પટેલનાં તા.૦૧.૦૮.૨૦૧૪ના કથિત નિવેદન પર આધાર રાખ્યો હતો, જે સાંભળેલી વાતોના સ્વરૂપમાં અને સામાવાળા માટે અસ્વીકાર્ય હોવાનું યોગ્ય રીતે માનવામાં આવ્યું હતું. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે, આંગડિયાઓ તેમજ પ્રફુલ પટેલ કે જેમના પર આર.ટી.જી.એસ. દ્વારા આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંકની કંપનીઓમાં રોકડ ટ્રાન્સફર કરવાનો આરોપ છે, તેઓ નાણાંના કથિત પ્રવાહમાં એક મહત્વપૂર્ણ કડી બનશે અને તેમને આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા નથી અને પ્રફુલ પટેલનાં નિવેદન અંગે રાજ્યની દલીલમાં કોઈ ગુણ નથી. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે, સામાવાળાનું આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક અને હોંગકોંગ અને દુબઈ સ્થિત અન્ય વિદેશી કંપનીઓ જેમને વિદેશી નાણાં મોકલવામાં આવ્યો હોવાનો આરોપ છે તેમની સાથેના જોડાણ માટે કોઈ પુરાવા નથી અને કોઈ પણ સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં, વિદ્વાન સિંગલ જજે યોગ્ય રીતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે સામાવાળા સામે કાર્યવાહી માટે કોઈ પૂરતો આધાર નથી અને હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત આદેશમાં કોઈ દખલગીરી જરૂરી નથી.

૧૧. સામાવાળા તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી નીરજ કિશન કૌલે સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે અને રજૂઆત કરી છે કે, તે હકીકતને ધ્યાનમાં લીધા વિના કે સંજ્ઞાન પોલીસ અહેવાલ અથવા ફરિયાદ પર આધારિત છે મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાનુ સંજ્ઞાન લઈ શકે છે. **પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ વિશેષ ન્યાયાધીશ મેજિસ્ટ્રેટ અને અન્યો** (૧૯૯૮) ૫ એસ. સી. સી. ૭૪૯ પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજુઆત કરી હતી કે, ફોજદારી કેસમાં આરોપીને સમન્સ પાઠવવું એ

ગંભીર ગુનો છે અને મેજિસ્ટ્રેટનો આદેશ શુધ્ધબુધ્ધિ સૂચવતા કારણોથી વંચિત છે અને વિવાદિત આદેશને હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૨. અમે દલીલોને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં લીધી છે અને વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને રેકોર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધી છે, નીચેના મુદ્દાઓ વિચારણા માટે ઉદ્ભવે છેઃ–

- સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦(૧)(બી) હેઠળ પોલીસ અહેવાલના આધારે ગુનાનુ સંજ્ઞાન લેવાના કિસ્સામાં આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપતી વખતે, આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે તે માટેના સંતોષ માટે શું અદાલત કારણો નોંધવા ફરજિયાત છે?
- સી.આર.પી.સી. કલમ ૩૯૭ હેઠળ રીવીઝનના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, શું વિદ્વાન સિંગલ જજ સામાવાળા–આરોપીને સમન્સ જારી કરવાના મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને રદ કરવામાં સાચા હતા?

સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦(૧)(બી) હેઠળ ગુનાનુ સંજ્ઞાન લેતી વખતે, શું અદાલતે સમન્સ જારી કરવા માટે પૂરતા આધારોના સંતોષ માટેના કારણો નોંધવા પડેઃ–

૧૩. સુનીલ અગ્રવાલ અને રતન અગ્રવાલ નામના આરોપી વ્યક્તિઓ સામે ક્રિમિનલ કેસ નં.૪૭૭૧૫/૨૦૧૪ માં તા.૧૮.૦૮.૨૦૧૪ ના રોજ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ ચાર્જશીટમાં સામાવાળા અફરોઝ મોહમ્મદ હસનફટ્ટા (અફરોઝ હસનફટ્ટા) ને શંકાસ્પદ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો હતો. ક્રિમિનલ કેસ નં.૬૨૮૫૧/૨૦૧૪ માં તા.૧૫.૧૧.૨૦૧૪ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટમાં

સામાવાળા–અફરોઝને આરોપી નંબર ૧ અને અમિત @બિલાલ હારૂન ગિલાનીને આરોપી નંબર ૨ તરીકે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટમાં, ફરિયાદ પક્ષ સાક્ષીઓના નિવેદન તેમજ સામાવાળા–અફરોઝ હસનફટ્ટા અને તેની કંપની–નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના ખાતામાં નાણાંના પ્રવાહ અંગેના ચોક્કસ બેંક વ્યવહારો પર આધાર રાખેલ છે. બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટની સંજ્ઞાન લેવાનો અને સામાવાળા–અફરોઝ હસનફતાને સમન્સ જારી કરવાનો આદેશ નીચે મુજબ છેઃ–

મારા દ્વારા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮ વગેરેના ગુના માટે ચાર્જશીટ/ફરિયાદને ધ્યાનમાં લીધેલ છે. આરોપી સામે સમન્સ જારી કરવામાં આવે."

૧૪. સામાવાળા–આરોપીની પ્રથમ અને અગ્રણી દલીલ એ છે કે, આરોપીને સમન્સ પાઠવવું એ એક ગંભીર બાબત છે અને સમન્સના આદેશમાં એ પ્રતિબિંબિત થવું જોઈએ કે મેજિસ્ટ્રેટે કેસની હકીકતો અને તેને લાગુ પડતા કાયદા ધ્યાને લીધેલ છે અને વર્તમાન કેસમાં, કારણો નોંધ્યા વિના સમન્સ જારી કરવાનો આદેશ હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે રદ કરવામાં આવ્યો હતો. સમન્સના આદેશમાં શુધ્ધબુધ્ધિનો ઉપયોગ કર્યાના કારણો નોંધવા જોઈએ, એવી દલીલના સમર્થનમાં **પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ** પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી હતી. સામાવાળા–આરોપી તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલની રજુઆત નો બીજો ભાગ એ છે કે, આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે તે માટે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવેલ છે તેમ સૂચવતો આદેશ હોવો

જોઈએ, ભલે તે પોલીસની ચાર્જશીટ અથવા વ્યકતિગત ફરીયાદ પર આધારીત હોય.

૧૫. તે સારી રીતે પ્રસ્થાપીત છે કે, સમન્સ જારી કરવાની પ્રક્રિયાના તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટ મુખ્યત્વે ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો અથવા તેના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા ધ્યાને લેતાં હોય છે અને મેજિસ્ટ્રેટને માત્ર સંતોષ થવો જોઈએ કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે. તે સારી રીતે પ્રસ્થાપીત છે કે, સમન્સ જારી કરતી વખતે, આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે તેવા મેજિસ્ટ્રેટના સંતોષના કારણો સ્પષ્ટ જણાવવાની જરૂર નથી. **ભૂષણ કુમાર અને અન્ય વિરુદ્ધ રાજ્ય (એન. સી. ટી. દિલ્હી) અને અન્ય** (૨૦૧૨) ૫ એસ.સી.સી. ૪૨૪ પર ભાર મૂકવામાં આવેલ હતો જેમાં તે નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:–

"૧૧. ચીફ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફિસર વિ. વીડિયોકોન ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ (૨૦૦૮) ૨ એસ. સી. સી. ૪૯૨ (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૪૯૯, પેરા ૧૯) માં આ અદાલત દ્વારા "સંજ્ઞાન" શબ્દને આ રીતે સમજાવવામાં આવ્યો હતો કે "તેનો અર્થ માત્ર 'જાણ થવી' એવો થાય છે અને જ્યારે તેનો ઉપયોગ અદાલત અથવા ન્યાયાધીશના સંદર્ભમાં થાય છે, ત્યારે તેનો અર્થ 'ન્યાયિક રીતે ધ્યાન આપવું' એવો થાય છે. તે એ મુદ્દાને સૂચવે છે જ્યારે કોઈ અદાલત અથવા મેજિસ્ટ્રેટ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય તેવા ગુનાના સંદર્ભમાં કાર્યવાહી શરૂ કરવાના દૃષ્ટિકોણથી ગુનાની ન્યાયિક નોંધ લે છે." તે કાર્યવાહીની શરૂઆતથી સંપૂર્ણપણે અલગ બાબત છે; તેના બદલે તે મેજિસ્ટ્રેટ

અથવા ન્યાયાધીશ દ્વારા કાર્યવાહીની શરૂઆત પૂર્વની બાબત છે. સંજ્ઞાન વ્યક્તિઓની નહીં પણ કેસોની લેવામાં આવે છે. સંહિતાની કલમ ૧૯૦ હેઠળ, ફરિયાદના દાવાઓ પર ન્યાયિક વિચારણાનો ઉપયોગ સંજ્ઞાનની રચના કરે છે. આ તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થવો જોઈએ કે કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે અને નહીં કે દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં. દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતા પુરાવા છે કે કેમ તે માત્ર સુનાવણીમાં જ નક્કી કરી શકાય છે, તપાસના તબક્કે નહીં. જો કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર હોય તો મેજિસ્ટ્રેટને સંહિતાની કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાની સત્તા આપવામાં આવેલ છે.

૧૨. "સમન્સ" એ અદાલત દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી પ્રક્રિયા છે જે વ્યક્તિને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવા માટે જણાવે છે. તેનો ઉપયોગ કાયદાના ઉલ્લંઘનના જવાબમાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવાની વ્યક્તિની કાનૂની જવાબદારીને સૂચિત કરવાના હેતુથી થાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જેને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે કે તે વ્યક્તિ સામે કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી છે અને જે તે તારીખ અને સમયે વ્યક્તિએ કોર્ટમાં હાજર થવું જ પડશે તેવી જાણ સમન્સ દ્વારા વ્યક્તિને કરાય છે. જે વ્યક્તિને સમન્સ પાઠવવામા આવે છે તે કાયદેસર રીતે આપેલ તારીખ અને સમયે અદાલતમાં હાજર થવા માટે બંધાયેલો હોય છે. ઈરાદાપૂર્વકની આજ્ઞાભંગને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૭૪ હેઠળ સજા થઈ શકે છે. તે અદાલતની તિરસ્કારનો આધાર છે.

૧૩. <u>સંહિતાની કલમ ૨૦૪ મેજિસ્ટ્રેટને સમન્સ જારી કરવાના કારણો સ્પષ્ટપણે જણાવવા માટે આદેશ આપતું નથી. તે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે, જો</u>

મેજિસ્ટ્રેટના અભિપ્રાયમાં કોઈ ગુનાની સંજ્ઞાન લેતા, કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર હોય, તો સમન્સ જારી કરી શકાય છે. આ કલમ મેજિસ્ટ્રેટને અભિપ્રાય રચવા માટે આદેશ આપે છે કે શું સમન્સ જારી કરવા માટે પૂરતો આધાર અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ પરંતુ તે કલમમાં ક્યાંય ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી કે તેનું સ્પષ્ટ વર્ણન ફરજિયાત છે, એટલે કે જારી કરાયેલા સમન્સની માન્યતા નક્કી કરવા માટે તે પૂર્વશરત નથી." [અંડરલાઇન ઉમેરવામાં આવેલ છે.]

૧૬. **મહેમૂદ ઉલ રહેમાન વિરુદ્ધ ખઝીર મોહમ્મદ ટુંડા અને અન્ય** (૨૦૧૫) ૧૨ એસ.સી.સી. ૪૨૦ માં **ભૂષણ કુમાર, વીડિયોકોન ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ** અને અન્ય નિર્ણયોનો સંદર્ભ લીધા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:–

"૨૦. કેસ લોનો વ્યાપક સંદર્ભ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ફરિયાદ પર ગુનાના સંજ્ઞાનને આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાના હેતુથી લેવામાં આવે છે. તે અમુક હકીકતો જે એક ગુનો છે તેની ન્યાયિક નોંધ લેવાની પ્રક્રિયા હોઇ, વિચારણા કરવીજ રહી કે, ફરિયાદમાંના આક્ષેપો, જ્યારે નોંધાયેલા નિવેદનો અથવા તેના પર હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ સાથે ધ્યાને લેવામાં આવે છે, ત્યારે તે કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે કે કેમ જેથી કોઈ વ્યક્તિને ફોજદારી અદાલત સમક્ષ હાજર થવા માટે બોલાવી શકાય. તે કોઈ યાંત્રિક પ્રક્રિયા અથવા બાબત નથી. આ અદાલતે પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્પેશિયલ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને અન્યો (૧૯૯૮) ૫ એસ. સી. સી. ૭૪૯ કેસમાં જેમ ઠરાવેલ તેમ કોઈ વ્યક્તિ સામે ફોજદારી કાયદાની પ્રક્રિયા શરૂ કરવી તે એક ગંભીર બાબત છે."

પેરા (૨૦) માં ઉપરોક્ત અવલોકનો ફરિયાદનુ સંજ્ઞાન લેવાના સંદર્ભમાં છે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨ (ઘ) હેઠળની વ્યાખ્યા મુજબ, ફરિયાદમાં પોલીસ અહેવાલનો સમાવેશ થતો નથી.

૧૭. સામાવાળા–આરોપી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરવા માટે વિવિધ ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો હતો કે સંજ્ઞાન લેતી વખતે, અદાલતે કારણો નોંધવા પડશે કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે અને તે ગુના માટે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે. સામાવાળા–આરોપી તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે **પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ અને મહેમૂદ ઉલ રહેમાન**ના કેસમાં ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને દલીલ કરી હતી કે, સંજ્ઞાન લેતી વખતે કોર્ટે કારણો નોંધવા પડશે કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ બને છે અને તે ગુના માટે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે. તે કેસોની હકીકતો અને સંજોગો પર, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આરોપીઓને સમન્સ પાઠવવાના આદેશમાં એ પ્રતિબિંબિત થવું જોઈએ કે તેણે કેસની હકીકતો અને તેને લાગુ પડતા કાયદા પર વિચારણા કરેલ છે. જો કે, તે સમજવાની જરૂર છે કે તે કેસો ફરિયાદના આધારે ગુનાઓનુ સંજ્ઞાન લઈ સમન્સ જારી કરવા સાથે સંબંધિત છે. એ નોંધવું જોઈએ કે સી.આર.પી.સી. કલમ ૨ (ઘ) હેઠળની વ્યાખ્યા અનુસાર, 'ફરિયાદ' માં પોલીસ અહેવાલનો સમાવેશ થતો નથી. તે કેસો સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (ખ) હેઠળ પોલીસ અહેવાલ પર સંજ્ઞાન લેવા સાથે સંબંધિત નથી. તે કેસો ફરિયાદના આધારે ગુનાઓનુ સંજ્ઞાન લેવા સાથે સંબંધિત છે. હકીકતમાં, **મહેમૂદ ઉલ રહેમાન**ના કેસમાં એવું પણ જોવા મળ્યું હતું કે " સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (ખ) હેઠળ,

મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટનો ફાયદો હોય છે; પરંતુ સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (એ) હેઠળ, તેની સમક્ષ માત્ર ફરિયાદ છે. તેથી, સંહિતા સ્પષ્ટ કરે છે કે "હકીકતોની ફરિયાદ જેનાથી ગુનો બને છે".

૧૮. સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (ક) ફરિયાદનુ સંજ્ઞાન લેવાની જોગવાઈ કરે છે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (ખ), સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૭૩ (૨), હેઠળ પોલીસ અહેવાલના આધારે કોઈપણ ગુનાનુ સંજ્ઞાન લેવા સાથે સંબંધિત છે. ફરિયાદને સી.આર.પી.સી. કલમ ૨ (ઘ) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. જે નીચે મુજબ છેઃ–

"૨. વ્યાખ્યાઓ..

(ઘ) "ફરિયાદ" એટલે મેજિસ્ટ્રેટને આ સંહિતા હેઠળ કોઈ જાણીતી અથવા અજાણી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો છે તેની સામે કાર્યવાહી કરવાના દૃષ્ટિકોણથી મૌખિક અથવા લેખિતમાં કરવામાં આવેલ કોઈ આરોપ, પરંતુ તેમાં પોલીસ અહેવાલનો સમાવેશ થતો નથી."

ફરિયાદ પર સંજ્ઞાન લેવાની પ્રક્રિયા સી.આર.પી.સી. પ્રકરણ XV– કલમ ૨૦૦ થી કલમ ૨૦૩ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદો હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવી છે. જો મેજિસ્ટ્રેટનો અભિપ્રાય હોય કે કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર નથી તો મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૩ હેઠળ રદ થઈ શકે છે અને આવા દરેક કેસમાં, તેઓ આમ કરવા માટેના તેના કારણોને ટૂંકમાં નોંધ કરશે. જો સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૩ હેઠળ ફરિયાદ રદ કરવામાં ન આવે, તો મેજિસ્ટ્રેટ

સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરશે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ એક અલગ પ્રકરણમાં છે એટલે કે પ્રકરણ XVI–"મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કાર્યવાહીની શરૂઆત". સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૩ અને ૨૦૪ નું સંયુક્ત વાંચન દર્શાવે છે કે, ફરિયાદને રદ કરવા માટે, કારણો નોંધવા જોઈએ. વોરંટ કેસોની સુનાવણી માટેની પ્રક્રિયા પ્રકરણ XIX–"મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની સુનાવણી"માં આપવામાં આવી છે. પ્રકરણ XIX બે પ્રકારના કેસો સાથે વ્યવહાર કરે છે– ક–પોલીસ અહેવાલ પર સ્થાપિત કેસ અને ખ–પોલીસ અહેવાલ સિવાય અન્યથા સ્થાપિત કેસ. વર્તમાન કેસમાં પોલીસ રિપોર્ટના આધારે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે.

૧૯. પોલીસ અહેવાલ પર દાખલ કરવામાં આવેલા કેસમાં, સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૩૯ હેઠળ વોરંટના કેસોમાં, પોલીસ અહેવાલ અને સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૭૩ હેઠળ તેની સાથે દાખલ કરાયેલા દસ્તાવેજોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી અને ફરિયાદી પક્ષ બંનેને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, જો મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેના આરોપને પાયાવિહોણો માને અને આમ કરવા માટેના તેના કારણો નોંધે તો આરોપીને મુક્ત કરશે. પછી આવે છે પ્રકરણ XIX–C–"સુનાવણીનો નિષ્કર્ષ"– મેજિસ્ટ્રેટ સી.આર.પી.સી કલમ ૨૪૮ હેઠળ વિવિધ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને અને કેસના ત્રણ તબક્કાઓ તરફ ધ્યાન દોરીને અંતિમ ચુકાદો આપે છે. **રાજ કુમાર અગ્રવાલ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્ય** ૧૯૯૯ ક્રિ.એલ.જે ૪૧૦૧ માં સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે કારણો નોંધવાની જરૂર નથી તેવું અવલોકન કરતાં, અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ, જસ્ટિસ બી. કે. રાઠીએ નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ–

"...આમ, એક કેસના ત્રણ તબક્કા હોય છે. પ્રથમ સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ સીઆર હેઠળ છે. સમન્સ પ્રક્રિયા જારી કરતી વખતે, બીજી સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૩૯ હેઠળ આરોપ ઘડતા પહેલા અને ત્રીજું ફરિયાદ પક્ષ અને બચાવ પક્ષનો સંપૂર્ણ પુરાવો નોંધ્યા પછી છે. પ્રશ્ન એ છે કે, શું મેજિસ્ટ્રેટે ત્રણેય તબક્કે પુરાવાની તપાસ કરવી અને તેના સંતોષના કારણો નોંધવા જરૂરી છે? જો આ દૃષ્ટિકોણ લેવામાં આવે, તો તે ઝડપી નિકાલને એક સ્વપ્ન બની જશે. મારા મતે ત્રણેય તબક્કાઓ પર ગુણ-દોષ અને પુરાવાની વિચારણા અલગ છે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે. કેસોના ગુણ-દોષ અંગે વિગતવાર તપાસની જરૂર નથી. હકીકત એ છે કે, કેસની તપાસ પછી, પોલીસે આરોપપત્ર રજૂ કર્યું છે, જે સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર ગણી શકાય. જો કે, આ તબક્કે મેજિસ્ટ્રેટે તપાસ કરવી જોઈએ કે ફરિયાદ કોઈપણ કાયદા હેઠળ બાધિત છે કે કેમ..... સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ તબક્કે, જો ફરિયાદ કોઈ પણ કાયદા હેઠળ બાધિત ન જણાય તો પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર નથી અને ન તો કારણો નોંધવાની જરૂર છે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૩૯ અથવા ૨૪૦ હેઠળ આરોપના તબક્કે પુરાવાને ખૂબ જ ટૂંકમાં ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે, જોકે તે તબક્કે પણ મેજિસ્ટ્રેટે ઝીણવટપૂર્વક તપાસ કરવાની અને પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવાની અને વિગતવાર કારણો નોંધવાની જરૂર નથી.

૮. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૩ અને ૨૦૪ નું વાંચન દર્શાવે છે કે, સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૩ માટે જરૂરી છે કે ફરિયાદને રદ કરવા માટે કારણો નોંધવા જોઈએ. તેનાથી વિપરીત, સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ આવી કોઈ જરૂરિયાત નથી. તેથી, કારણો નોંધ્યા વિના આ કેસમાં સમન્સ જારી કરવાનો આદેશ, કોઈપણ ગેરકાયદેસરતાથી ગ્રસિત નથી." [અન્ડરલાઇન ઉમેરવામાં આવ્યું છે.]

વિદ્વાન ન્યાયાધીશે લીધેલા ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને અમે સંપૂર્ણ સમર્થન આપીએ છીએ.

૨૦. **મહેમૂદ અલી રહેમાનના** પેરા (૨૧) માં, આ અદાલતે સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) હેઠળ પોલીસ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આરોપપત્રના આધારે સંજ્ઞાન લેવા અને સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (એ) હેઠળ ખાનગી ફરિયાદ વચ્ચે ઝિણવટ ભર્યો તફાવત દર્શાવ્યો છે.–

"૨૧. સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) હેઠળ, મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટનો લાભ મળે છે અને કલમ સી.આર.પી.સી. ૧૯૦ (૧) (સી) હેઠળ, તેને ગુનો કરવાની માહિતી અથવા જાણકારી હોય છે. પરંતુ સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૯૦ (૧) (એ) હેઠળ તેની સામે માત્ર ફરિયાદ છે. તેથી સંહિતા સ્પષ્ટ કરે છે કે "હકીકતોની ફરિયાદ જે આવા ગુનાની રચના કરે છે". તેથી, જો ફરિયાદ, પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈપણ ગુનાનો ખુલાસો કરતી નથી, તો મેજિસ્ટ્રેટ

સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (એ) હેઠળ સંજ્ઞાન લેશે નહીં. ફરિયાદ નકારી કાઢવાની છે."

૨૧. આરોપીઓને સમન્સ પાઠવવામાટે, મેજિસ્ટ્રેટે કેસના ગૂણ–દોષ તપાસવાની અને એકત્રિત કરેલી સામગ્રી તકસિરવાર ઠેરવવા માટે પૂરતી છે કે કેમ તે નક્કિ કરવાની જરૂર નથી. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ આરોપીઓને સમન્સ પાઠવવા માટેનું ધોરણ આરોપ ઘડતી વખતે સમાન નથી. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવા માટે વપરાયેલ એક્સપ્રેશન છે "કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે.."; જ્યારે આરોપો ઘડવા માટે, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૨૪૦ અને ૨૪૬ માં વપરાયેલ અભિવ્યક્તિ" આરોપીએ ગુનો કર્યો છે એમ માનવા માટે આધાર છે " પોલીસ અહેવાલના આધારે ગુનાની નોંધ લેવાના તબક્કે અને સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવા માટે, કેસના ગૂણ–દોષ વિગતવાર તપાસની જરૂર નથી. તે હકીકત કે, કેસની તપાસ પછી, પોલીસે તેની સામગ્રી સાથે આરોપપત્ર દાખલ કર્યું છે, તે સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવા માટે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર ગણી શકાય.

૨૨. જ્યાં સુધી પોલીસ અહેવાલના આધારે સંજ્ઞાન લેવાની વાત છે, મેજિસ્ટ્રેટને આરોપપત્ર, સાક્ષીઓના નિવેદનો અને તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા અન્ય પુરાવાઓનો લાભ મળે છે. તપાસ અધિકારી/એસ. એચ. ઓ. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની જોગવાઈઓનું પાલન કરીને અને તપાસના નિયમો અનુસાર હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન જરૂરી પુરાવા એકત્રિત કરે છે. આ

રીતે એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા અને સામગ્રીની તપાસ અધિકારીના સ્તરે તપાસ કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે છે. યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, આરોપપત્ર દાખલ કરતા પહેલા સરકારી વકીલનો અભિપ્રાય પણ મેળવવામાં આવે છે. આમ અદાલતને પોલીસ દ્વારા તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી સાથે પોલીસ અહેવાલનો ફાયદો રહે છે. સી.આર.પી.સી. કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) હેઠળ, જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટે પોલીસ અહેવાલ પર ગુનાનુ સંજ્ઞાન લીધુ હોય અને મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સમન્સ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપે છે. પોલીસ અહેવાલના આધારે ગુનાનુ સંજ્ઞાન લેવાના કિસ્સામાં, મેજિસ્ટ્રેટે સમન્સ જારી કરવાના કારણો નોંધવાની જરૂર નથી. પોલીસ અહેવાલ પર દાખલ થયેલા કેસોમાં, મેજિસ્ટ્રેટે માત્ર આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાનો આદેશ પસાર કરવો જરૂરી છે. આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાનો આવો આદેશ પોલીસ અહેવાલ અને અન્ય દસ્તાવેજોને ધ્યાનમાં રાખીને મેજિસ્ટ્રેટના સંતોષને આધિન છે અને પોતાને સંતોષ આપે છે કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે. પોલીસ અહેવાલ પર આધારિત કેસમાં, આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટે કોઈ કારણ નોંધવાની જરૂર નથી. જો આરોપપત્ર કાયદા દ્વારા બાધિત હોય અથવા જ્યાં અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ હોય અથવા જ્યારે આરોપપત્ર નામંજૂર કરવામાં આવે અથવા ફાઇલે લેવામાં ન આવે, તો મેજિસ્ટ્રેટે આરોપપત્ર નકારી કાઢવા અને ફાઇલ ન લેવા માટે તેના કારણો નોંધવા જરૂરી છે. વર્તમાન કેસમાં, આઈ.પી.સી. કલમ ૪૨૦,૪૬૫,૪૬૭,૪૬૮,૪૭૧,૪૭૭એ અને ૧૨૦બી હેઠળ ગુના માટે પોલીસ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ચાર્જશીટને ધ્યાનમાં લઈને ગુનાનુ

સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યુ છે, સમન્સ જારી કરવા માટે તેના સંતોષ માટેના કારણોને સ્પષ્ટ રીતે રેકોર્ડ કર્યા વિના સમન્સ જારી કરવાનો આદેશમાં કોઈપણ ગેરકાયદેસરતા નથી.

શું સી.આર.પી.સી. કલમ ૩૯૭ (૨) હેઠળ સમન્સ જારી કરવાના આદેશ સામે રીવીઝન ટકવા પાત્ર છેઃ–

૨૩. **અમર નાથ અને અન્યો વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય** (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૧૩૭ના કેસમાં, આ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, સી.આર.પી.સી. કલમ ૩૯૭ (૨) માં "વચગાળાનો આદેશ" શબ્દ સંપૂર્ણપણે વચગાળાના અથવા કામચલાઉ પ્રકૃતિના આદેશોને સૂચવે છે જે પક્ષકારોના મહત્વપૂર્ણ અધિકારો અથવા જવાબદારીઓને નક્કી કરતા નથી અથવા સ્પર્શતા નથી અને કોઈપણ આદેશ કે જે પક્ષકારોના અધિકારને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે તેને 'વચગાળાનો આદેશ' ન કહી શકાય. **કે. કે. પટેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય** (૨૦૦૦) ૬ એસ.સી.સી. ૧૯૫ કેસમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ–

"૧૧.... હવે તે લગભગ નક્કી થઈ ગયું છે કે, સંહિતાની કલમ ૩૯૭ (૨) માટે પડકારવામાં આવેલ આદેશ વચગાળાનો છે કે નહીં તે નક્કી કરવામાં, એકમાત્ર કસોટી એ નથી કે આવા આદેશને વચગાળાના તબક્કા દરમિયાન પસાર કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ (અમર નાથ અને અન્યો વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૧૩૭, મધુ લિમયે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૫૫૧, વી. સી. શુકલા વિરુદ્ધ રાજ્ય દ્વારા

સી. બી. આઈ. ૧૯૮૦ સપ્લિમેન્ટ એસ.સી.સી. ૯૨ અને રાજેન્દ્ર કુમાર સીતારામ પાંડે અને અન્યો વિરુદ્ધ ઉત્તમ અને અન્યો (૧૯૯૯) ૩ એસસીસી ૧૩૪). શક્ય હોય તેવી કસોટી એ છે કે, કોઈ પક્ષ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને સમર્થન આપીને, તે કાર્યવાહીના અંતમાં પરિણામશે કે કેમ, જો આમ હોય તો આવા વાંધાઓ પર પસાર કરવામાં આવેલો કોઈ પણ આદેશ સંહિતાની કલમ ૩૯૭ (૨) માં કલ્પના કરવામાં આવી છે તેમ માત્ર વચગાળા પ્રકારનો નહીં હોય.

૨૪. સી.આર.પી.સી. કલમ ૨૦૪ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાના આદેશ સામે, પીડિત પક્ષ સી.આર.પી.સી. કલમ ૩૯૭ હેઠળ રીવિઝનના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન આ અદાલત દ્વારા **ઉર્મિલા દેવી વિરુદ્ધ યુદ્ધવીર સિંહ** (૨૦૧૩) ૧૫ એસ.સી.સી. ૬૨૪ માં વિસ્તૃત રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. વિવિધ ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું–

"**૧૪**....બીજી તરફ રાજેન્દ્ર કુમાર સીતારામ પાંડે અને અન્યો વિરુદ્ધ ઉત્તમ અને અન્યો (૧૯૯૯) ૩ એસ. સી. સી. ૧૩૪ના ચુકાદામાં, આ અદાલતે અમર નાથ અને અન્યો વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્યો વિરુદ્ધ (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૧૩૭, મધુ લિમયે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૫૫૧ અને વી. સી. શુક્લા વિરુદ્ધ રાજ્ય દ્વારા સી. બી. આઈ. ૧૯૮૦ સપ્લિમેન્ટમાં અગાઉના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી.એસ. સી. સી. ૯૨ પેરા ૬ માં નીચે મુજબ ઠરાવેલ છેઃ (રાજેન્દ્ર કુમાર સીતારામ પાંડે કેસ, SCC pp. ૧૩૬–૩૭)

"૬. આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતામાં ઉપયોગમાં લેવાતા 'વચગાળાના આદેશ' શબ્દને આરોપીની તરફેણમાં ખૂબ જ ઉદાર રચના આપવી પડશે જેથી સુનાવણીની સંપૂર્ણ નિષ્પક્ષતા સુનિશ્ચિત થઈ શકે અને જો આદેશ સંપૂર્ણપણે વચગાળાનો ન હોય પરંતુ મધ્યવર્તી અથવા અર્ધ–અંતિમ હોય તો ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર ન્યાયાધીશની રીવીઝનની સત્તા આકર્ષિત થઈ શકે. કાયદાની આ સ્થિતિ પ્રકારે હોવાથી, એવું માનવું યોગ્ય રહેશે નહીં કે સમન્સ જારી કરવાનું નિર્દેશન કરતો આદેશ સંપૂર્ણપણે વચગાળાનો છે અને તેથી, કલમ ૩૯૭ ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળનો બાધિત થશે. બીજી બાજુ, તે મધ્યવર્તી અથવા અર્ધ–અંતિમ હોવું જોઈએ અને તેથી, કલમ ૩૯૭ હેઠળ રીવીઝનના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ તેની સામે કરી શકાય છે. તેથી, ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા એ નિષ્કર્ષ પર આવવાનું વાજબી ન હતું કે, સેશન્સ જજ પાસે સંહિતાની કલમ ૩૯૭ ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ બાધને ધ્યાનમાં રાખીને આદેશમાં દખલ કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી."

આ નિર્ણય એ સ્પષ્ટ કરે છે કે સમન્સ જારી કરવાનું નિર્દેશન કરતો આદેશ મધ્યવર્તી અથવા અર્ધ–અંતિમ આદેશ છે અને તેથી, કલમ ૩૯૭ સીઆરપીસી હેઠળ રીવીઝનના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ઉપરોક્ત આદેશ સામે કરી શકાય છે. ત્યારબાદ આ અદાલતે કે. કે. પટેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૦) ૬ એસ. સી. સી. ૧૯૫ કેસમાં આ દ્રષ્ટિકોણનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો."

૨૫. **ઉર્મિલા દેવી**માં વિવિધ ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, આ અદાલતે નીચે પ્રમાણે નિષ્કર્ષનો સારાંશ આપ્યો હતોઃ–

"**૨૧.** રાજેન્દ્રકુમાર સીતારામ પાંડે અને અન્યો વિરુદ્ધ ઉત્તમ સિંહ અને અન્યો વિરુદ્ધ (૧૯૯૯) ૩ એસ. સી. સી. ૧૩૪ તેમજ કે. કે. પટેલ અને અન્યો વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યો વિરુદ્ધ (૨૦૦૦) ૬ એસ. સી. સી. ૧૯૫ના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને આ અદાલતે સંખ્યાબંધ નિર્ણયોમાં જણાવેલી ઉપરોક્ત સ્પષ્ટ સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, નીચે મુજબ કાનૂની સ્થિતિ જણાવી અને જાહેર કરાયઃ

૨૧. ૧. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જારી કરાયેલો આદેશ સી. આર. પી. સી. કલમ ૨૦૦ થી ૨૦૪ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને આરોપીને સમન્સ કરવાનો નિર્ણય મધ્યસ્થીનો અથવા અર્ધ–અંતિમ પ્રકૃતિનો આદેશ હશે અને તે વચગાળા પ્રકૃતિનો નહીં હોય.

૨૧. ૨. ઉપરોક્ત સ્થિતિ એટલે કે આવા આદેશ મધ્યસ્થી આદેશ અથવા અર્ધ–અંતિમ આદેશ હોવાથી, કલમ ૩૯૭ હેઠળ જિલ્લા અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતને પ્રદાન કરાયેલ રીવીઝન અધિકારક્ષેત્ર પીડિત પક્ષ દ્વારા ઉપયોગ શકાય છે.

૨૧.૩. સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૦ થી ૨૦૪ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને આરોપીને પ્રક્રિયા અથવા સમન્સ જારી કરવાનો મેજિસ્ટ્રેટનો આવો આદેશ હંમેશા સીઆરપીસીની કલમ–૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટના અંતર્ગત અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ પડકારનો વિષય બની શકે છે.

.....

૨૩. તેથી, સ્થિતિ હવે એવી અસર પર આવી ગઈ છે કે સીઆરપીસીની કલમ–૩૯૭ હેઠળ સુધારણા અધિકારક્ષેત્ર પીડિત પક્ષ માટે મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને પડકારવા, સમન્સ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે ઉપલબ્ધ છે.

ચુકાદાઓની શ્રેણીમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે પીડિત પક્ષને સમન્સ જારી કરવાના મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને પડકારવાનો અધિકાર છે.

૨૬. સિંગલ જજે કેસની તપાસ કરવાનું આગળ ધપાવ્યું છે, જાણે કે તે નકલી એન્ટ્રીના બિલ્સ રજુ કરવાનો એક સરળ કેસ હોય તેવું અવલોકન કરીને કે "ત્વરિત કેસ હીરાની કોઈપણ આયાત કે નિકાસ સાથે સંબંધિત નથી પરંતુ એન્ટ્રીના બનાવટી બિલ્સ રજુ કરવા સંબંધિત છે...." અમારા મતે, વિદ્વાન સિંગલ જજ પાયાના ધોરણે કાર્યવાહી કરવામાં યોગ્ય ન હતા જાણે કે આ કેસ બનાવટી બિલ ઓફ એન્ટ્રી રજૂ કરવાનો એક સરળ કેસ હોય. દુબઈ અને હોંગકોંગ સ્થિત કંપનીઓને હવાલા મારફતે કંપનીઓનું વેબ સ્થાપીને વિદેશી હૂંડિયામણ મોકલવાનો એક જટિલ આર્થિક ગુનો છે; વિદેશમાં નાણાં મોકલવા ઈચ્છતા લોકો પાસેથી કથિત રીતે રોકડ રકમ એકત્ર કરવી, આંગડિયા કંપનીઓ–કુરિયર્સ એસ. બાબૂલાલ અંાગડિયાસ અને અન્યો દ્વારા આ રોકડ પ્રફુલ્લભાઈ પટેલ અને અન્યોને ટ્રાન્સફર કરવી, જેમણે બદલામાં આરટીજીએસ દ્વારા કંપનીઓની સાંકળ દ્વારા રોકડ જમા કરાવી હતી, જે આખરે આરોપી મદનલાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત કંપનીઓની સાંકળ (ચાર્ટ ઇન્ફ્રા દ્વારા) સુધી પહોંચી હતી. આ કંપનીઓએ આઇ.સી.આઇ.સી.આઇ. બેંક અને અન્ય બેંકોનો સંપર્ક કર્યો અને લેટર્સ

ઓફ ક્રેડિટ ખોલાવી અને નકલી બીલ ઓફ એન્ટ્રી રજૂ કરીને બનાવટી ખોટી રજૂઆત કરી કે આ બિલ ઓફ એન્ટ્રી અસલી છે અને હીરાની અસલી આયાત કરવામાં આવી છે. આઇસીઆઇસીઆઈ બેંક અને અન્ય બેંકોને દુબઈ અને હોંગકોંગની વિદેશી કંપનીઓ (ચાર્ટ ઈન્ફ્રા દ્વારા) વિદેશી વિનિમયમાં આ રકમ મોકલવા માટે છેતરપિંડીથી પ્રેરિત કરવામાં આવી હતી. કથિત રીતે આચરવામાં આવેલો ગુનો દુબઈ અને હોંગકોંગમાં વિદેશી હૂંડિયામણ મોકલવાનો એક જટિલ આર્થિક ગુનો છે અને બનાવટી બિલ ઓફ એન્ટ્રીનો સરળ કેસ નથી. ભારતમાંથી રોકડ અને વિદેશી કંપનીઓને વિદેશી વિનિમયમાં તે મોકલવાની રીત નીચે દર્શાવવામાં આવી છેઃ –

	મોકલનાર (સુરત)	
બિલાલ હારૂન ગિલાની (સુરત) અફરોઝ માટે શબ્દો		અફરોઝ હસનફઝા હવાલા એજન્ટ (સુરત)
	આંગડિયા પેઢીઓ (સુરત) ૧.મેસર્સ પી. ઉમેશચંદ્ર (૧૦૦ કરોડ) ૨.મેસર્સ એસ.એસ.બાબૂલાલ (૧.૬૫ કરોડ) અને અન્યે।	
	પ્રફુલ્લ પટેલ, આરટીજીએસ એજન્ટ સુરત	
	આઇસીઆઇસીઆઈ બેંક (ફરિયાદી) ૧.આર.એ.ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રા.લિ. ૨.મા મુંબાદેવી જેમ્સ પ્રા. લિ.	

	૩.એમબી ઓફશોર ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રા. લિ. ૪.રામશ્યામ એક્સપોર્ટ્સ પ્રા. લિ. ૫.રિદ્ધિ એક્ઝિમ પ્રા. લિ. ૬.હેમ જ્વેલ્સ પ્રા. લિ. ૭. ત્રિનેત્ર ટ્રેડિંગ કંપની પ્રા. લિ.(આરોપી/મદનલાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત)	
(હોંગકોંગ) ૧. મેબ્રુક ટ્રેડિંગ એફઝેડઇ, ૨. નિપ્પોન ઇન્કોર્પોરેશન લિમિટેડ, ૩.કોર્નેલ ટ્રેડિંગ (એચ/કે) લિમિટેડ, ૪.અલ અલ્માસ એફઝેડઇ લિમિટેડ.		(દુબઈ) ૧.મેબ્રુક ટ્રેડિંગ એફઝેડઈ ૨.અલ અલ્માસ એફઝેડઇ લિમિટેડ. ૩. અલ સબા જનરલ ટ્રેડિંગ એફઝેડઇ (આરોપી/મદનલાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત)

૨૭. પેરા (૧૫.૪) માં, વિદ્વાન સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું હતું કે "સામાવાળા–આરોપી આ સાત કંપનીઓમાંથી કોઈ પણ માટે ન તો નિર્દેશક છે અને ન તો કોઈ અધિકૃત વ્યક્તિ છે, અને ન તો એવો કોઈ આરોપ છે કે આમાંથી કોઈ પણ કંપની સામાવાળા–આરોપી દ્વારા બનાવવામાં આવી હતી અને નિયંત્રિત કરવામાં આવી હતી, ન તો આમાંની કોઈપણ કંપનીઓના બેંક ખાતાનું સંચાલન સામાવાળા–આરોપી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું". અહીં ફરીથી, વિદ્વાન સિંગલ જજે ધારણા હેઠળની કાર્યવાહીમાં ભૂલ કરી હતી કે સમગ્ર વ્યવહાર એ નકલી બીલ ઑફ એન્ટ્રી રજૂ કરવાનો અને આઇસીઆઇસીઆઇ બેંકને હીરાની આયાત માટે વિદેશી કંપનીઓને વિદેશી હૂંડિયામણ મોકલવા માટે છેતરપિંડી કરીને પ્રેરિત કરવાનો એક સરળ કેસ છે. જો કે,

બનાવટી અને નકલી બિલ ઓફ એન્ટ્રી રજૂ કરવું એ વ્યવહારનો એક મહત્વપૂર્ણ છેલ્લો તબક્કો હશે, સામાવાળા–આરોપી કથિત રીતે નાણાં એકત્ર કરવાના અગાઉના ભાગમાં સામેલ છે, એટલે કે મોકલનાર પાસેથી નાણાં એકત્ર કરીને અને સામાવાળા–આરોપી અને તેની વ્યક્તિ અમિત ઉર્ફે બિલાલ હારૂન ગિલાની તેને પ્રફુલ્લભાઈ પટેલને આંગડિયાઓ દ્વારા મોકલે છે, જેમણે બદલામાં આરટીજીએસ દ્વારા નાણાંને આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકમાં મદનલાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત કંપનીઓની સાંકળમાં ટ્રાન્સફર કર્યા હતા. ફરિયાદી પક્ષનો કેસ એ છે કે જે વ્યક્તિઓએ સરકાર અને બેંકોને છેતરવાના આ કાવતરામાં કોઈ ભૂમિકા ભજવી છે તે ગુના માટે સમાન રીતે જવાબદાર છે, માત્ર તે જ વ્યક્તિઓએ નહીં કે જેમણે પ્રવેશના નકલી બીલ તૈયાર કરવામાં કસ્ટમ અધિકારીઓની બનાવટી સહી અથવા સ્ટેમ્પ બનાવી હતી.

૨૮. સામાવાળા–આરોપી શ્રી મુકુલ રોહતગીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આંગડિયા તેમજ પ્રફુલ્લભાઈ પટેલ નાણાંના આ પ્રવાહમાં એક મહત્વપૂર્ણ કડી બનાવશે અને તેથી, તેમના પર આરોપ મૂકવો જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આંગડિયાઓ અને પ્રફુલ્લભાઈ પટેલને કોઈ પણ ચાર્જશીટમાં આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા નથી તે જ હકીકત દર્શાવે છે કે ફરિયાદી પક્ષનો કેસ માત્ર નકલી બીલ ઓફ એન્ટ્રી સાથે સંબંધિત છે અને આરોપ મુજબ 'હવાલા' અથવા આરોપ મુજબ જટિલ/આર્થિક બાબત સાથે સંબંધિત નથી.

૨૯. આ દલીલને નકારી કાઢતાં, અપીલકર્તા વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રિતેશ કપૂરે રજૂઆત કરી હતી કે આંગડિયાઓની ભૂમિકા માત્ર કુરિયર સેવા એટલે કે રોકડ વહન કરવાની છે

અને પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું કામ રોકડમાં કાળા નાણાંને સફેદમાં રૂપાંતરિત કરવાનું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આંગડિયા તેમજ પ્રફુલ્લભાઈ પટેલ ચોક્કસપણે કરચોરીની સુવિધા આપીને કરવેરાની છેતરપિંડીમાં ભાગ લઈ રહ્યા હતા, પરંતુ તેઓ વિદેશી કંપનીઓને વિદેશી વિનિમયમાં રકમ મોકલવામાં સામેલ ન પણ હોય. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે મદનલાલ જૈન દ્વારા નિયંત્રિત સંસ્થાઓમાં તેમની સંડોવણીના કોઈ પુરાવા બહાર આવશે, તો તેઓ હાલના કેસમાં સંડોવાયેલા મોટા કાવતરા અને છેતરપિંડીનો ભાગ બનશે.

૩૦. **પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદનઃ–** પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું ૦૧.૦૮.૨૦૧૪ તારીખનું નિવેદન દર્શાવે છે કે તેમને રૂ.૫૦૦,૦૦,૦૦૦,૦૦/– થી વધુ રોકડ મળી હતી–અને તે જ આરટીજીએસ દ્વારા જમા કરાવી હતી, જે નાણાં મદનલાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત આયાતી કંપનીઓમાં ગયા હતા અને પછી મદનલાલ જૈન અને સામાવાળા–આરોપીને ચોક્કસ સૂચનાઓ પર વિદેશમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા. પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન નીચે મુજબ છેઃ

> "…..ત્યાં રિકવરી માટે જતા ત્યારે મદનલાલ જૈન ધંધાની વાતો કરતા. એક દિવસે મદનલાલ જૈને મને તેમની ઓફિસમાં ફોન કર્યો હતો અને મારો અફરોઝ હસનફઝા અને અમિત ઉર્ફે બિલાલ ગિલાની સાથે પરિચય કરાવ્યો હતો અને કહ્યું હતું કે, "અફરોઝ ફઝા અને અમિત ઉર્ફે બિલાલ ગિલાની સુરત રહે છે અને અમે હીરાની આયાત અને નિકાસનો વ્યવસાય કરી રહ્યા છીએ. જેમ નરેન્દ્ર જૈન મારું કામ સંભાળે છે; અમિત ઉર્ફે બિલાલ ગિલાની અફરોઝ ફઝાનું કામ સંભાળે છે; નિકાસનો વ્યવસાય કરવા માટે મારી કંપનીનું એક્સિસ અને

આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકમાં ખાતું છે; તેણે એમ પણ કહ્યું કે તે, તેના વ્યક્તિ નરેન્દ્ર જૈન, અફરોઝ ફઝા અને અમિત ઉર્ફે બિલાલ ગિલાની મને જે પણ રોકડ આપશે તે મારા ફાઈનાન્સર દ્વારા આઈસીઆઈસીઆઈ અને એક્સિસ બેંકના તેમના ખાતામાં આરટીજીએસ/એનઈએફટી દ્વારા ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે અને તે માટે મને ૧૦૦ પૈસા દીઠ ૦.૧૦ પૈસા કમિશન આપવામાં આવશે." મારા વ્યવસાયને કારણે હું થોડી નાણાકીય બાબતો જાણતો હતો, તેથી હું તેમની સાથે વેપાર કરવા માટે સંમત થયો.

ત્યારબાદ, મદનલાલ જૈન અને અફરોઝના વ્યક્તિ અમિત ઉર્ફે બિલાલ ગિલાનીએ પૂછ્યું તેમ, મેં આરટીજીએસ/એનઈએફટીના માધ્યમથી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૩થી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૪ના સમયગાળા દરમિયાન એક્સિસ બેંક અને આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકના બેંક ખાતામાં આશરે ૩.૫૦૦ કરોડની બેલેન્સ જમા કરાવી હતી. મારી પાસે જે પણ રોકડ રકમ આવે, મેં કમિશન તરીકે ૦.૧૦ પૈસા કાપ્યા અને ત્યારબાદ તે નાણાંકાર દ્વારા આરટીજીએસ/એનઈએફટી દ્વારા તે રોકડ રકમ જમા કરાવી અને મેં તેમને ૦.૫૦ પૈસા, ૦.૮૦ પૈસા અને ૦.૧૦ પૈસા કમિશન ચૂકવ્યા અને જે પણ તફાવત રહે છે તે મારું કમિશન છે. તદનુસાર, ઉપરોક્ત વ્યવસાયમાં મને ૯ લાખ રૂપિયાનું કમિશન મળ્યું હતું.

રોકડ રકમ ગમે તે હોય, મેં એક્સિસ અને આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકના મદનલાલ જૈનના બેંક ખાતામાં ફાઈનાન્સર દ્વારા આરટીજીએસ/એનઈએફટી દ્વારા ટ્રાન્સફર કરી છે, જેમાંથી કેટલીક રકમ મદનલાલ જૈનના વ્યક્તિ નરેન્દ્ર જૈન દ્વારા મોકલવામાં આવી હતી; અમિત ઉર્ફે

બિલાલ ગિલાની અફરોઝ ફઙ્ઘાના વ્યક્તિ; જોકે પી. ઉમેશ ફર્મ અને એસ. બાબૂલાલ ફર્મ દ્વારા. ક્યારેક અમિતની વ્યક્તિ જોહાન પણ યુ–૭, અભિનંદન કોમ્પ્લેક્સ, મગોબ પાટિયા સ્થિત મારી ઓફિસમાં રોકડ લઈને આવતી હતી અને આ રોકડ મેં મારા જાણીતા વ્યક્તિઓ દીપક સુચક અને હર્ષદભાઈ મોદીને આપી હતી, જેઓ કમિશન અને આરટીજીએસનો વ્યવસાય કરે છે. અને તે રોકડ રકમ મારા દ્વારા આરટીજીએસ/એનઈએફટી દ્વારા એક્સિસ બેંકના મદનલાલ જૈન અને અફરોઝ ફઙ્ઘાના નીચેના બેંક ખાતાઓમાં જમા કરવામાં આવશે.

ક્ર. નં.	પેઢીનું નામ	એકાઉન્ટ નં.
૧.	આર્ઝૂ એન્ટરપ્રાઇઝીસ	૯૧૩૦૨૦૦૨૭૭૮૪૫૭૧
૨.	જીટી ટ્રેડર્સ	૯૧૩૦૨૦૦૨૯૭૭૮૦૯૧
૩.	વંદના એન્ડ કંપની	૯૧૩૦૨૦૦૨૯૦૦૭૬૧૬
૪.	જશ ટ્રેડર્સ	૯૧૩૦૨૦૦૩૪૬૮૦૩૨૯
આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક		
૧.	ત્રિનેત્ર ટ્રેડિંગ કંપની. પ્રા. લિ.	૦૮૫૦૦૫૫૦૦૮૪૯
૨	રામશ્યામ એક્સપોર્ટ પ્રા. લિ.	૦૮૫૦૦૫૫૦૦૮૫૦
૩.	એમબી ઓફશોર ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રા. લિ.	૦૮૫૦૦૫૫૦૦૮૨૮
૪.	રિદ્ધી એક્ઝિમ પ્રા. લિ.	૦૮૫૦૦૫૫૦૦૮૨૯
૫.	આરએ ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ પ્રા. લિ.	૬૨૪૬૦૫૫૦૧૭૫૦

૩૧. પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું ઉપરોક્ત નિવેદન પ્રથમ દૃષ્ટિએ દર્શાવે છે કે સામાવાળા–આરોપીએ રોકડ એકત્ર કરવામાં ભાગ લીધો હતો અને વિદેશમાં ગેરકાયદેસર રીતે રોકડ ટ્રાન્સફર કરવા માટે સહાયક તરીકે પણ કામ કર્યું હતું. પ્રફુલભાઈ પટેલનું નિવેદન લીધા પછી, વિક્રમ સિંગલ જજે ઠરાવ્યું હતું કે "પ્રફુલભાઈ પટેલનું નિવેદન કોઈપણ રીતે છેતરપિંડી, બનાવટી, ખાતાઓની ખોટી રચના, કાવતરું, નકલી બીલ ઓફ એન્ટ્રીના આધારે વિદેશી રેમિટન્સ કરવું, અરજદારને રોકડમાં ચેક ડિસકાઉન્ટર્સ સાથે વ્યવહાર કરવો અથવા નકલી બીલ ઓફ એન્ટ્રી સામે રેમિટન્સની વ્યવસ્થા કરવા માટે આંગડિયાઓમાં અરજદારની ભૂમિકા બતાવતું નથી." અમારા મતે, વિક્રમ સિંગલ જજે એવું નિરીક્ષણ કરીને ભૂલ કરી હતી કે પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન કોઈ પણ રીતે સામાવાળા–આરોપીની ભૂમિકા દર્શાવતું નથી. પ્રફુલભાઈ પટેલના નિવેદનનું વાંચન પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ દર્શાવે છે કે સામાવાળા–આરોપી રોકડ એકઠી કરી રહ્યા હતા અને કુરિયર મારફત પ્રફુલભાઈ પટેલને મોકલતા હતા અને ત્યાંથી વિદેશમાં ગેરકાયદેસર રીતે રોકડ ટ્રાન્સફર કરવા માટેના માધ્યમ તરીકે કામ કર્યું હતું.

૩૨. પછી વિક્રમ સિંગલ જજે પ્રફુલભાઈ પટેલના નિવેદનના પુરાવાત્મક મૂલ્યની તપાસ કરવા આગળ વધ્યા અને અવલોકન કર્યું કે પ્રફુલભાઈ પટેલનું નિવેદન સાંભળેલી વાતોના સ્વરૂપમાં છે અને પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય છે. વિક્રમ સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું હતું કે સામાવાળાના વ્યવસાય અને હિસાબના સંદર્ભમાં પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન માત્ર સાંભળેલી વાત છે અને તેમણે ક્યારેય એવું કહ્યું નથી કે તેમણે સામાવાળા સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે વ્યવહાર કર્યો હતો.

૩૩. સામાવાળાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે પ્રફુલભાઈ પટેલનું નિવેદન જે સાંભળેલી વાતની પ્રકૃતિ છે તે સામાવાળા માટે અસ્વીકાર્ય છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એવું કોઈ સમકાલીન નિવેદન નથી કે જે પ્રફુલભાઈ પટેલનાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ આવતા નિવેદનને સમર્થન આપે, જેથી તેને 'રેસ જેસ્ટે' તરીકે સ્વીકાર્ય બનાવી શકાય. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન સાંભળેલી વાતોના સ્વરૂપમાં છે અને તેને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ લાવવા માટે કોઈ સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં, સામાવાળા–આરોપી સામેના આરોપો માટે કોઈ આધાર નથી અને વિદ્વાન સિંગલ જજે યોગ્ય રીતે જણાવ્યું હતું કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે કોઈ આધાર નથી.

૩૪. ગુજરાત રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે, અદાલતને ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા આધાર રાખેલા પુરાવાના ગુણ અને ખામીઓ અને તેના પુરાવા મૂલ્યની તપાસ કરવાની જરૂર નથી. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન મદનલાલ જૈન, સામાવાળા–અફરોઝ હસનફઝા અને તેમના વ્યક્તિ અમિત ઉર્ફે બિલાલ હારૂન ગિલાનીની હાજરીમાં આપવામાં આવ્યું હતું અને તેથી, પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન ચોક્કસપણે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ના સ્પષ્ટીકરણ II હેઠળ આવશે જે ચોક્કસપણે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય હશે. તેમની દલીલના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વકીલે **બલરામ પ્રસાદ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્યો** (૧૯૯૭) ૯ એસસીસી ૩૩૮ પર આધાર રાખ્યો હતો.

૩૫. પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનું નિવેદન સાંભળેલી વાતોના સ્વરૂપમાં છે કે કેમ અને તે 'સમકાલીન સ્પષ્ટીકરણ' દ્વારા સમર્થિત છે કે કેમ અને તે 'રેસ જેસ્ટે' હેઠળ આવે છે કે કેમ અને તે સ્વીકાર્ય છે કે નહીં તે માત્ર સુનાવણીના સમયે જ જોવાનું છે. અમે કોઈ પણ પક્ષની દલીલના ગુણદોષમાં જવા માંગતા નથી કારણ કે તે માત્ર સુનાવણીના સમયે જ ઉઠાવવામાં આવે છે અને તેનો જવાબ આપવામાં આવે છે. આરોપીઓને સમન્સ પાઠવતા પહેલા, **ભાસ્કર લાલ શર્મા**ના સંદર્ભમાં જણાવેલી હકીકતો જેમ દેખાય છે તેમ સ્વીકારવી પડશે તેવું અવલોકન કરીને, તે નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૧ .... . ફરિયાદ અરજી અથવા એફ.આઈ.આર.માં કરવામાં આવેલા દાવાઓનું મુલ્યાંકન, સંક્ષિપ્ત રીતે પણ, રદ કરવાના તબક્કે સ્વીકાર્ય રહેશે નહીં અને જણાવેલી હકીકતો જેમ દેખાય છે તેમ સ્વીકારવી પડશે. આ મુખ્ય કસોટી છે જે આરોપીઓને બોલાવતા પહેલા લાગુ કરવી પડે છે. એકવાર ઉપરોક્ત તબક્કો પાર થઈ જાય, ગુના માટે આરોપિત વ્યક્તિની દંડનીય જવાબદારી સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદી/ફરિયાદી દ્વારા કાયદેસરના પુરાવાના આધારે કથિત હકીકતો સાબિત કરવાની રહેશે.

૩૬. સામાવાળા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે તેમના નિવેદનોમાં, આંગડિયાઓએ સામાવાળા સામે વાંધાજનક કંઈપણ કહ્યું નથી અને આ સાક્ષીઓના નિવેદનમાંથી બહાર આવતી કોઈ સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં, સામાવાળા સામે તેને વિદેશી કંપનીઓને વિદેશી વિનિમય મોકલવાના વ્યવહારો સાથે જોડવા માટે કંઈપણ વાંધાજનક નથી. ઉપરોક્ત દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી. આંગડિયાઓને હજુ અદાલતમાં તપાસવાના બાકી છે. સુનાવણીના સમય દરમિયાન, આંગડિયાઓની

તપાસના સમયે, સામાવાળાને કથિત વ્યવહારો સાથે જોડતી સંબંધિત સામગ્રી સાથે તેમનો સામનો કરવા માટે ફરિયાદ પક્ષ માટે ખુલ્લું છે.

૩૭. આરોપી સામે કાર્યવાહી જારી કરવા માટે, માત્ર એ જોવાનું રહેશે કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે કે કેમ. પ્રક્રિયા જારી કરવાના તબક્કે, અદાલતને રેકોર્ડ પરની સામગ્રીના પુરાવા મૂલ્યને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર નથી. અદાલતે ચાર્જશીટમાંના આરોપો અને રજૂ કરેલા પુરાવાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ અને પોતાને સંતોષ આપવો જોઈએ કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે. અદાલતે કેસની યોગ્યતા અને ખામીઓ તપાસવાની નથી અને આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે પુરાવાની પર્યાપ્તતા નક્કી કરવાની નથી. અદાલતે સંભવિત બચાવની પણ શરૂઆત કરવાની જરૂર નથી. તેવી જ રીતે, જારી કરવાની પ્રક્રિયા સમયે 'સંભવિત બચાવ'ને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર નથી સિવાય કે કાનૂની પ્રતિબંધ જેવો સ્પષ્ટ બચાવ હોય અથવા જો કાયદામાં આરોપી જવાબદાર ન હોય.[**નૂપુર તલવાર વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને અન્ય** (૨૦૧૨) ૧૧ એસસીસી ૪૬૫]

૩૮. વિદ્વાન સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું હતું કે "સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટમાં એવું કંઈ નથી કે જે છેતરપિંડીથી વિદેશમાં મોકલવામાં આવેલી રકમ મેળવનાર કોઈ પણ વિદેશી કંપની અથવા કોઈ પણ ભારતીય સંસ્થા કે જેણે છેતરપિંડીથી રકમ ભારતમાંથી બહાર મોકલી હોય અથવા ભારતમાંથી મોકલેલી રકમ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ભારતમાંથી બહાર મેળવી હોય, તેની સ્થાપનામાં અરજદારની કોઈ ભૂમિકાને દૂરથી સૂચવે. વિદ્વાન સિંગલ જજે એમ કહેવું યોગ્ય નહોતું કે સામાવાળાએ રોકડમાં રહેલા કાળા નાણાને

સફેદ બનાવવાના કાવતરામાં અને નકલી બીલ ઓફ એન્ટ્રીના આધારે બેંકો સાથે છેતરપિંડી કરીને અને વિદેશમાં રકમ મોકલવામાં કોઈ ભૂમિકા ભજવી હોય તેવી કોઈ સામગ્રી નથી. વિદ્વાન સિંગલ જજે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીને બાજુ પર મૂકીને ભૂલ કરી હતી, જે પ્રથમ દૃષ્ટિએ સામાવાળાની ભૂમિકા સૂચવે છે કે તે મોકલનાર અને સામાવાળા પાસેથી નાણાં એકત્ર કરતો હતો અને તેનો વ્યક્તિ અમિત ઉર્ફે બિલાલ હારૂન ગિલાની તેને આંગડિયા કંપનીઓ દ્વારા પ્રફુલ્લભાઈ પટેલને મોકલતો હતો, જેમણે બદલામાં મદન લાલ જૈન દ્વારા સંચાલિત કંપનીઓના ખાતામાં આરટીજીએસ દ્વારા તે જમા કરાવ્યું હતું, જે નાણાં વિદેશી વિનિમય દ્વારા વિદેશમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા. (ચાર્ટ સુપ્રા જુઓ). ચાર્જશીટ સાથે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા કેટલાક પુરાવા અને અન્ય સામગ્રીનો સંદર્ભ લેવાનું અમે યોગ્ય માનીએ છીએ.

૩૯. સામાવાળાના ભાઈ જાફર મોહમ્મદે કબૂલ્યું હતું કે આરોપી–મદનલાલ જૈન દ્વારા નિયંત્રિત કંપનીમાંથી સામાવાળા–આરોપીની સૂચના પર તેમના ખાતામાં ૩.૩,૦૦,૦૦,૦૦૦/– જમા કરવામાં આવ્યા હતા. ૦૬.૦૧.૨૦૧૪ની એન્ટ્રી વિશે પૂછવા પર ૩.૧,૦૦,૦૦,૦૦૦/– અને ૩૧.૦૧.૨૦૧૪ના રોજ તેમના ચાલુ ખાતામાં મેસર્સ નેચરલ ટ્રેડિંગ કંપની (કંપની)ના ખાતામાંથી ૩.૨,૦૦,૦૦,૦૦૦/– આરોપી મદનલાલ જૈનના), જાફર મોહમ્મદે જણાવ્યું કે જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪માં તેને શેરના ધંધામાં કેટલાક પૈસાની જરૂર હતી અને તેથી, તેણે સામાવાળા–અફરોઝ મોહમ્મદ હસનફઝા સાથે તેને લોન અપાવવા માટે વાત કરી અને તેથી, રકમ આરટીજીએસ દ્વારા તેના ખાતામાં જમા કરવામાં આવી હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેઓ મેસર્સ

નેચરલ ટ્રેડિંગ કંપનીની માલિકી વિશે જાણતા નથી અને મદનલાલ જૈનને પણ જાણતા નથી. સામાવાળા–આરોપીના ભાઈ જાફર મોહમ્મદે વાસ્તવિક લોનના વ્યવહાર તરીકે નાણાં મેળવ્યા હતા કે તે કમિશનનો એક ભાગ હતો કે કેમ તે પ્રશ્નનો પક્ષકારોએ મૌખિક અથવા દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા પછી જ ટ્રાયલના તબક્કે જ તપાસ કરી શકાશે.

૪૦. તે સિવાય, તારીખ ૧૮.૧૦.૨૦૧૪ના નિવેદનમાં, નાઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝના મેનેજર/સામાવાળાની માલિકી સમીર જીકર ગોહિલે જણાવ્યું હતું કે તેણે ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૪માં સામાવાળા–અફરોઝ પાસેથી ૩.૧,૧૫,૦૦,૦૦૦/–ની અસુરક્ષિત લોન મેળવી હતી અને ઉક્ત રકમ નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના બેંક ખાતામાંથી યુનિયન બેંક ઓફ ઇન્ડિયામાં તેમની પત્નીના ખાતામાં જમા કરવામાં આવી હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમણે શેર બજારમાં વેપાર કરવા માટે સામાવાળા પાસેથી આ રકમ લીધી હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે મેસર્સ નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના બેંક ખાતામાંથી તેમની પત્ની ફોઝિયા સમીર ગોડિલના બેંક ખાતામાં જમા કરીને તેમને આ રકમ આપવામાં આવી હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત રકમમાંથી તેમણે આરટીજીએસ દ્વારા તેમની પત્નીના ઉપરોક્ત બેંક ખાતામાંથી પ્રતિવાદીના કહેવા મુજબ બે વ્યક્તિઓના બેંક ખાતામાં જમા કરીને ૩.૯૧,૦૦,૦૦૦/– ચૂકવ્યા હતા. તેણે કહ્યું કે તે જાણતો નથી કે આ રકમ કોના ખાતામાં જમા કરવામાં આવી હતી.

૪૧. વધુમાં, ૦૧.૦૩.૨૦૧૪ થી ૩૧.૦૩.૨૦૧૪ના સમયગાળા માટે સામાવાળાના બેંક સ્ટેટમેન્ટનું અવલોકન મેસર્સ નેચરલ ટ્રેડિંગ કંપનીના સામાવાળાના ખાતામાં કુલ

૩.૬,૩૦,૦૦,૦૦૦/– ની રકમ માટે ૦૬.૦૩.૨૦૧૪ અને ૦૭.૦૩.૨૦૧૪ તારીખના ચાર વ્યવહારો દર્શાવે છે. વધુમાં, મેસર્સ નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના બેંક સ્ટેટમેન્ટના અવલોકન દ્વારા, ઉત્તરદાતાની માલિકીની બાબત, ૦૧.૧૦.૨૦૧૩ થી ૩૦.૧૧.૨૦૧૪ના સમયગાળા માટે મેસર્સ ગંગેશ્વર મર્કેન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ પાસેથી પેઢીનું એકાઉન્ટમાં અંદાજે ૩.૭,૦૦,૦૦,૦૦૦/–ના વ્યવહારો દર્શાવે છે, જે આરોપી મદનલાલ જૈનની વ્યવસાયિક બાબત છે.

૪૨. સામાવાળા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મુકુલ રોહતગીએ રજૂઆત કરી હતી કે મેસર્સ નેચરલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન અને ગંગેશ્વર મર્કેન્ટાઇલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ નામની બે કંપનીઓ કે જેમણે સામાવાળા અને તેના ભાઈના ખાતામાં ૩.૧૬,૦૦,૦૦,૦૦૦/– ની રકમ મોકલી હતી, જે રકમ 'કમિશન' તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે, તેને આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં આવી નથી અને ન તો તેના ડિરેક્ટર/ભાગીદાર શ્રી પુખરાજ આનંદમલ મુથાને આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આ દલીલ સ્વીકારવાને લાયક નથી. માત્ર સુનાવણીના સમય દરમિયાન, ઉપરોક્ત બે કંપનીઓમાંથી સામાવાળાના ખાતામાં નાણાંનું પગેરું સ્થાપિત કરી શકાશે.

૪૩. રાજ્યના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે મદનલાલ જૈન દ્વારા નિયંત્રિત કંપની તરફથી સામાવાળાના ખાતામાં કમિશન તરીકે ૩.૧૬,૦૦,૦૦,૦૦૦/– પાછા ફરવાના સ્પષ્ટ પુરાવા છે જેનો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો નથી. જ્યાં સુધી કૌભાંડમાં તેની ભૂમિકા માટે સામાવાળા–આરોપી દ્વારા ૩.૧૬,૦૦,૦૦,૦૦૦/– "કમિશન તરીકે" ની રસીદની વાત છે, ત્યાં સુધી વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયાધીશે તેને ખોટા આધાર

પર નકારી કાઢી હતી કે "આરોપી તરફથી કોઈ મેન્સ–રિયા અથવા દોષપાત્ર જ્ઞાન નથી". આરોપી–સામાવાળા પાસે મેન્સ–રિયા હતો કે નહીં તે સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે સ્થાપિત થવાનું નથી. **ભોલુ રામ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય** (૨૦૦૮) ૯ એસ.સી.સી. ૧૪૦ કેસમાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે મેન્સ–રિયાનો નિર્ણય માત્ર સુનાવણીના સમયે જ થઈ શકે છે, સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે નહીં.

૪૪. રૂ.૧૬,૦૦,૦૦,૦૦૦/– ની મોટી રકમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી, આરોપીએ સુનાવણીના સમયે તેની બચાવ અરજીને સ્થાપિત કરવી પડશે કે પૈસા તેના વ્યવસાયિક વ્યવહારોના સામાન્ય ક્રમમા રસીદ દ્વારા છે. સામાવાળા–આરોપી અને મેસર્સ નાઈલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશનના ખાતામાં રકમ જમા હોવાનું અને સામાવાળાના ભાઈ દ્વારા રકમની રસીદ દર્શાવતું ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલું બેંક સ્ટેટમેન્ટ એ પ્રથમ દૃષ્ટિએ એવી સામગ્રી છે જે દર્શાવે છે કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો છે. ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા અને સામગ્રીને સંભવિત બચાવ પર બાજુ પર મૂકી શકાતી નથી જે સામાવાળા લે છે કે આવા ક્રેડિટ તેના વ્યવસાયિક વ્યવહારોના નિયમિત ક્રમમાં છે.

૪૫. સામાવાળાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી હતી કે સામાવાળા–આરોપી દ્વારા રુ.૧૬,૦૦,૦૦,૦૦૦/–થી વધુની રસીદ "હીરાના વેચાણમાંથી વ્યવસાયિક આવક" હતી. અપીલકર્તા–રાજ્યના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળા દ્વારા રિવિઝન પિટિશનમાં અથવા વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ આવો કોઈ ખુલાસો ક્યારેય આપવામાં આવ્યો નથી અને આ દલીલ સમગ્ર બારમાં કરવામાં આવી છે. સામાવાળા

દ્વારા મેસર્સ નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (સામાવાળા–આરોપીની માલિકી) ના બેંક ખાતામાં અને તેના ભાઈ–જાફર મોહમ્મદ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા નાણાં દર્શાવે છે કે ઉપરોક્ત રકમ વ્યવસાયિક વ્યવહારના નિયમિત ક્રમમાં પ્રાપ્ત થઈ છે. સામાવાળાએ એ પણ દર્શાવવું પડશે કે તેણે આ રસીદને સંબંધિત વર્ષ માટેના તેના આવકવેરા રિટર્નમાં "વ્યવસાયિક આવક" તરીકે જાહેર કરી છે.

૪૬. વધુમાં, ફરિયાદી એ દર્શાવવા માટે કોલ ડીટેઈલ રેકોર્ડ્સ પર પણ આધાર રાખે છે કે જ્યારે હવાલાના આ કથિત કિસ્સાઓ બન્યા ત્યારે સામાવાળા આરોપી મદનલાલ જૈન, સાક્ષી પ્રફુલ પટેલ અને આરોપી અમિત ઉર્ફે બિલાલ હારૂન ગિલાનીના સંપર્કમાં હતો.

૪૭. વિદ્વાન સિંગલ જજે વાદગ્રસ્ત હુકમમાં સાક્ષીઓના નિવેદનો જેમ કે સામાવાળાના ભાઈ જાફર મોહમ્મદ, નાઈલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝના મેનેજર સમીર જીકર ગોહિલ અને આંગડિયા પેઢીના અન્ય સાક્ષીઓએ તારણ કાઢ્યું હતું કે કોઈપણ નિવેદનમાં સામાવાળા સામે વાંધાજનક કંઈપણ આક્ષેપ કરતું નથી. વિદ્વાન સિંગલ જજે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે "ન તો આંગડિયાઓ કે ચેક ડિસ્કાઉન્ટર્સ કે જેઓ કબૂલ કરે છે કે અન્ય કંપનીઓમાં વધુ ટ્રાન્સફર માટે મોટી રોકડ ચૂકવણીઓ પ્રાપ્તકર્તાઓ હતા, અરજદાર સાથે કોઈપણ વ્યવહાર અથવા વ્યવહારનો આરોપ મૂક્યો હતો, જે કોઈપણ ગુનાહિત વ્યવહારો કરતાં ઓછો હતો". સામાવાળા અને નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન અને તેના ભાઈ જાફર મોહમ્મદના ખાતામાં પણ નાણાંનો મોટો પ્રવાહ હતો. સુનાવણી દરમિયાન, ફરિયાદી પક્ષે એ બતાવવાનું છે કે આ નાણાંના વ્યવહારો કેવી રીતે જોડાયેલા છે જેથી તે

સ્થાપિત કરી શકાય કે સામાવાળા મોકલનાર પાસેથી નાણાં એકત્ર કરી રહ્યો હતો અને તે આંગડિયાઓ દ્વારા પ્રફુલ્લભાઈ પટેલને મોકલી રહ્યો હતો. પ્રક્રિયા બહાર પાડવાના તબક્કે, અદાલતે એકત્રિત કરેલા પુરાવાના ગુણદોષમાં જવાની અને તેઓ આરોપીઓને દોષિત ઠેરવી રહ્યા છે કે નહીં તેની તપાસ કરવાની જરૂર નથી.

૪૮. વિદ્વાન સિંગલ જજે આંગડિયાના નિવેદનને વિસ્તૃત રીતે બહાર કાઢ્યું હતું અને અવલોકન કર્યું હતું કે એસ.બાબૂલાલ આંગડિયા અને પી. ઉમેશચંદ્રના પ્રતિનિધિઓ કે જેમના નામ પ્રફુલ્લભાઈ પટેલનાં નિવેદનોમાં દેખાય છે તેમણે પણ અહીં સામાવાળા સાથે આવા કોઈ વ્યવહારનો ખુલાસો કર્યો નથી. તેવી જ રીતે, વિદ્વાન સિંગલ જજે બેંકિંગ વ્યવહારોનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને અવલોકન કર્યું હતું કે સામાવાળા અને તેના ભાઈના બેંક સ્ટેટમેન્ટમાં સામાવાળા સામે પ્રથમ દૃષ્ટિએ પણ નોંધાયેલા કોઈ ગુનાનું ઉલ્લંઘન દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. અગાઉ ચર્ચા કર્યા મુજબ, પ્રક્રિયા જારી કરવાના તબક્કે, પુરાવાની પર્યાપ્તતા અથવા અન્યથા જોવાની નથી. સાક્ષીઓના નિવેદન અને રજૂ કરવામાં આવેલી અન્ય સામગ્રીની ઝીણવટપૂર્વકની વિચારણા કરવામાં આવી છે. સામાવાળા–આરોપીને સમન્સ ઇશ્યુ કરવાના હુકમને રદ કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા ઉત્પાદિત ઉપરોક્ત સામગ્રીઓ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા રદ કરવામાં આવી ન હોવી જોઈએ. સામાવાળા–આરોપીની દોષિતતાને ટકાવી રાખવા માટે આ પુરાવા પૂરતા છે કે કેમ અથવા તેની પાસે વાજબી બચાવ અથવા સમજૂતી છે કે કેમ તે બાબત સુનાવણીના તબક્કે ધ્યાનમાં લેવાની છે. વિદ્વાન સિંગલ ન્યાયાધીશે આરોપીઓને સમન્સ જારી કરવાના પ્રારંભિક તબક્કે કેસની ગુણવત્તાની વિચારણા ન કરવી જોઈએ.

૪૯. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ–૩૯૭ હેઠળ રીવીઝનની સુનાવણી કરતી વખતે, ઉચ્ચ અદાલત અપીલ અદાલત તરીકે બેસતી નથી અને જ્યાં સુધી નીચલી અદાલતનો ચુકાદામાં વિપરીતતા ધરાવે નહીં ત્યાં સુધી પુરાવાની પુનઃકદર કરશે નહીં. ચાર્જશીટ અને તેના પર રજૂ કરાયેલ સામગ્રીના આધારે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટે સંતુષ્ટ કર્યું કે કાર્યવાહી માટે પૂરતા આધારો છે, ત્યારે વિદ્વાન સિંગલ જજ કેસની યોગ્યતા અને ખામીઓની તપાસ કરવામાં અને તેના પોતાના દૃષ્ટિકોણને બદલવામાં ન્યાયી ન હતા. જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટનો સંતોષ ચાર્જશીટ અને તેમની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર આધારિત હતો, ત્યારે સંતોષને ભૂલભરેલું અથવા વિકૃત કહી શકાય નહીં અને તેના સંતોષમાં દખલ ન થવી જોઈએ.

૫૦. અગાઉ ચર્ચા કર્યા મુજબ, પોલીસ રિપોર્ટના આધારે ગુનાની સંજ્ઞાન લેતી વખતે, તે મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ છે કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે. અગાઉ ચર્ચા કર્યા મુજબ, બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ સાથે, સાક્ષીઓના નિવેદન, સામાવાળા–આરોપી અને તેની કંપની નાઇલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન અને અન્ય બેંક સ્ટેટમેન્ટ, કોલ ડિટેલ રેકોર્ડ્સ અને અન્ય સામગ્રી જેવી સામગ્રીઓની સંખ્યા મૂકવામાં આવી હતી. બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટ અને તેના પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મેજિસ્ટ્રેટે પોતાને સંતુષ્ટ કર્યા કે સામાવાળા સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે અને સમન્સ જારી કર્યું હતુ. વિદ્વાન સિંગલ જજે, અમારા વિચારણામાં, રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં મેજિસ્ટ્રેટના આદેશમાં દખલ કરવામાં ભૂલ કરી હતી.

૫૧. અમારા મતે, જ્યારે મામલો પ્રારંભિક તબક્કામાં હોય ત્યારે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે મામલાના ગુણદોષમાં ન જવું જોઈએ. જ્યારે ફરિયાદી પક્ષ સામગ્રી પર આધાર રાખે છે, ત્યારે સમન્સ જારી કરવાના તબક્કે પુરાવાના કડક ધોરણો લાગુ કરવાના નથી અને આરોપીઓ લઈ શકે તેવા સંભવિત બચાવની તપાસ કરવા માટે નથી. કાર્યવાહી માટે પૂરતા આધારો છે કે કેમ તે અંગે કોર્ટે માત્ર પોતાને સંતુષ્ટ કરવાની જરૂર છે. વિદ્વાન સિંગલ જજે કેસના ગુણદોષ અને અવગુણોમાં જવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે અને વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવાપાત્ર છે.

૫૨. પરિણામે, ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા ક્રિમિનલ રિવિઝન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ તારીખ ૦૩.૦૫.૨૦૧૭માં પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવામાં આવે છે અને આ અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવે છે. આઈ.પી.સી.ની કલમ ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૭–એ અને ૧૨૦–બી હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે ફોજદારી કેસ નં.૬૨૫૮૧/૨૦૧૪ ની બીજી સપ્લીમેન્ટરી ચાર્જશીટની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટનો આદેશ અને સામાવાળા–આરોપીઓને પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ પુનઃસ્થાપિત કરવાને। રહેશે. સામાવાળા–આરોપીને ૨૭.૦૨.૨૦૧૯ પર ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ કાયદા અનુસાર આ મામલે આગળ વધશે.

.....ન્યાયમૂર્તિ

[આર. ભાનુમતી]

.....ન્યાયમૂર્તિ

[ઇન્દિરા બેનર્જી]

નવી દિલ્હી;

ફેબ્રુઆરી ૫,૨૦૧૯.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

DISCLAIMER: The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.